

Natalia ŁUKASZCZYK

Absolwentka Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Polska

ORCID: 0009-0009-0774-2326

ŚCIAĞALNOŚĆ PODATKU VAT A WARUNKI PROWADZENIA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ W POLSCE

Streszczenie

Celem artykułu jest weryfikacja przyjętej hipotezy badawczej, stanowiącej, że działania rządu mające na celu poprawę ściągalności podatku VAT wpłynęły pozytywnie na sytuację gospodarczą w Polsce i warunki funkcjonowania przedsiębiorstw. Okresem poddanym badaniu są lata 2012-2022. Artykuł składa się z części teoretycznej i badawczej. Pierwsza z nich zawiera opis mikro- i makrootoczenia przedsiębiorstwa. Szczególna uwaga została zwrócona na warunki ekonomiczne i prawne, stanowiące ramy funkcjonowania podmiotów gospodarczych. Część badawcza zawiera analizę porównawczą i wskaźnikową oraz ocenę rozwiązań wprowadzonych przez rząd Polski. Przedstawione w niej zostały również wyniki przeprowadzonego badania ankietowego, w którym udział wzięli właściciele firm i zarządzający biznesem z województwa małopolskiego. Zrealizowane badania pozwalają stwierdzić, że zarówno bezpośrednia ocena przedsiębiorców, jak również przeprowadzona analiza źródeł pierwotnych i wtórnych pokazują pozytywne skutki działań rządu.

Słowa kluczowe: prowadzenie działalności, podatek od towarów i usług, narzędzia uszczelniające, przedsiębiorcy, finanse publiczne.

VAT TAX COLLECTABILITY AND THE BUSINESS ENVIRONMENT IN POLAND

Summary

The purpose of the article is to verify the adopted research hypothesis stating that the government's actions to improve VAT collection have had a positive impact on the economic situation in Poland and the operating conditions of businesses. The period under study is 2012-2022. The article consists of theoretical and research parts. The first contains a description of the micro- and macro-environment of the enterprise. Particular attention was paid to the economic and legal conditions that constitute the framework for the operation of business entities. The research part includes a comparative and indicator analysis and an assessment of the solutions introduced by the Polish government. It also presents the results of a survey of business owners and business managers from the Małopolska province. The survey allows us to conclude that both the direct assessment of entrepreneurs, as well as the conducted analysis of primary and secondary sources of action shows the positive effects of the government's actions.

Keywords: doing business, value added tax, sealing tools, entrepreneurs, public finance.

Wprowadzenie

Prowadzenie działalności gospodarczej stawia osobę przedsiębiorcy przed wieloma wyzwaniami, począwszy od dylematów związanych z wyborem formy opodatkowania, rejestracją, wykonywaniem działalności samej w sobie i utrzymywaniem konkurencyjności w obrębie danego segmentu rynku, a to wszystko w środowisku permanentnego dostosowywania się do zachodzących zmian otoczenia. To ostatnie postrzegane jest w skali mikro i makro. Wśród elementów makrootoczenia firmy wyróżnić można przede wszystkim warunki ekonomiczne i prawno-polityczne, czyli te, które w głównej mierze wynikają z działań rządu i ogólnej sytuacji kraju, w którym jednostka funkcjonuje. Zasada wolności działalności gospodarczej jest jedną z kluczowych w odniesieniu do gospodarek wolnorynkowych, a co za tym idzie – państwo, jako podmiot gospodarczego życia, tworzący podstawy prawne, a także warunki sprzyjające rozwojowi, powinno regulować prawa i obowiązki przedsiębiorców tak, aby funkcjonowali oni na równych zasadach, zaś ich szanse na odniesienie sukcesu w danej branży były równe. Jednym z podstawowych narzędzi oddziaływania na podmioty prowadzące działalność są podatki, przez które rząd pozyskuje środki niezbędne do pokrycia wszelkich potrzeb publicznych. Może on również, nakładając obciążenia lub stosując obniżone stawki podatkowe oraz ulgi, stymulować zachowania podatników.

Podatek od towarów oraz usług (z ang. *value-added tax* – VAT) należy do grupy podatków konsumpcyjnych. Nazywany jest również podatkiem od wartości dodanej, ponieważ jego wysokość, nawiązując do tego określenia, „dodana” jest do ostatecznej ceny danego towaru bądź usługi (Odzimek, 2020, s. 108). W odniesieniu do niego zakłada się brak kaskadowego nakładania się podatku za sprawą zastosowania mechanizmu odliczenia podatku pobranego w poprzednich etapach obrotu.

Wpływy z podatku VAT stanowią jedno z najważniejszych źródeł dochodów budżetowych w naszym kraju. Nie jest więc zaskoczeniem, że działania rządu od dawna skierowane są na zwiększanie jego ściągalności. W ostatnich latach wprowadzono wiele rozwiązań, które miały w tym pomóc, wśród których można wyróżnić m.in. utworzenie Krajowej Administracji Skarbowej, wprowadzenie narzędzi takich, jak STIR¹, SENT², Jednolity Plik Kontrolny, mechanizm podzielonej płatności czy kasy online. Wszelkie zmiany wdrożone w celu zwiększenia wpływów z tytułu tej daniny wymagały także zastosowania odpowiednich zmian legislacyjnych. W rezultacie spowodowało to w dużej mierze eliminację oszustw, agresywnej optymalizacji podatkowej, jak również wzrost wpływów z podatku od towarów oraz usług. Sprawilo to także, że obecnie warunki prowadzenia działalności w naszym kraju stały się bardziej przyjazne przedsiębiorcom, co poddano ocenie w przeprowadzonym na użytek niniejszego artykułu badaniu ankietowym.

Głównym celem artykułu jest więc weryfikacja przyjętej hipotezy badawczej stanowiącej, że działania mające na celu poprawę ściągalności podatku VAT wpłynęły pozytywnie na sytuację gospodarczą w Polsce i warunki funkcjonowania przedsiębiorstw. Okresem badawczym są lata 2012-2022, a głównym źródłem danych są dane wtórne,

¹ STIR (System Teleinformatyczny Izby Rozliczeniowej) – narzędzie, które pozwala na przetwarzanie danych przekazywanych przez instytucje bankowe i SKOK-i do KAS w celu przeprowadzenia analizy ryzyka wykorzystania sektora finansowego do wyłudzeń skarbowych.

² SENT (System Elektronicznego Nadzoru Transportu) – mechanizm pozwalający na monitorowanie obrotu „towarami wrażliwymi”.

takie jak chociażby: informacje udostępniane na stronach rządowych, w raportach oraz sprawozdaniach z wykonania budżetu, a także dane pierwotne pozyskane z własnego badania ankietowego.

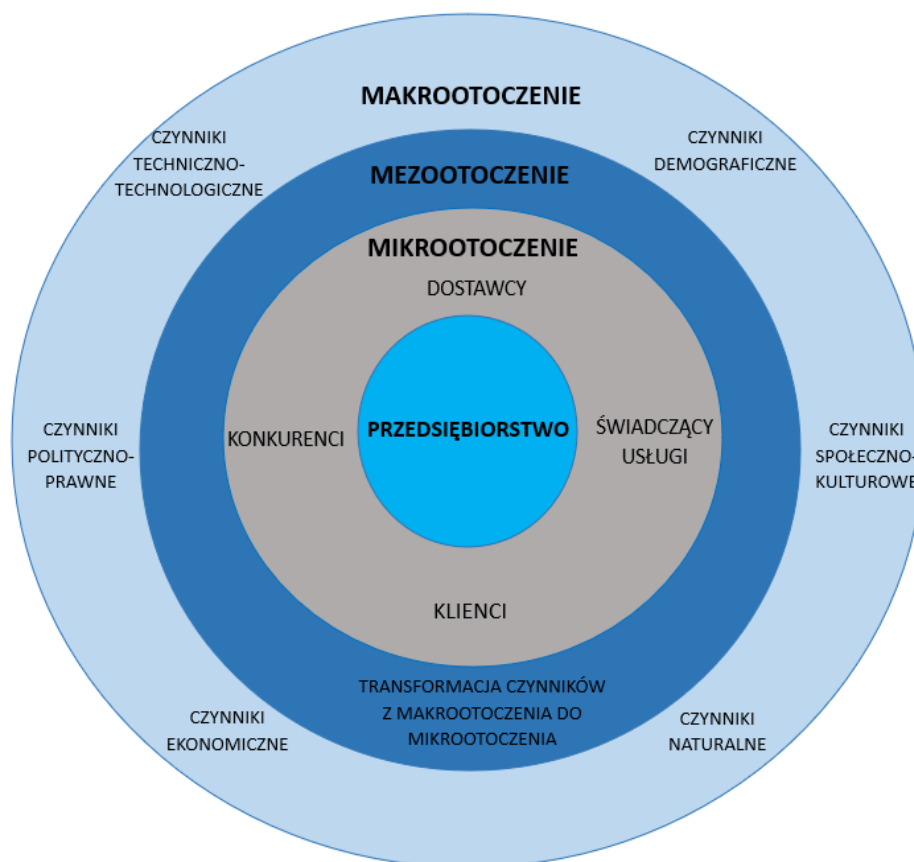
1. Mikro- i makrootoczenie przedsiębiorstwa

Na sukces przedsiębiorstwa wpływa przede wszystkim jego szeroko rozumiana konkurencyjność (Farida, Setiawan, 2022, s. 2). To od zdolności oferowania lepszych jakościowo, cenowo bądź bardziej dopasowanych do potrzeb konsumenta produktów i usług zależy to, czy dana firma będzie w stanie efektywnie funkcjonować na rynku i nie tylko zaspokajać swoje potrzeby, pokrywając koszty prowadzonej działalności, ale również generować zyski pozwalające na jej przyszły rozwój.

Aby osiągnąć zamierzone cele, niezbędna jest analiza otoczenia jednostki, czyli wszelkich elementów poza organizacją, które mają związek z jej funkcjonowaniem, pośrednio lub bezpośrednio oddziaływujące na nią (Stoner, Freeman, Gilbert, 2001, s. 79). W praktycznym ujęciu są to zatem wszystkie aspekty, które mają wpływ na podejmowane przez przedsiębiorstwo decyzje i wszelkie podmioty wchodzące z nim w interakcje.

Klasyfikując otoczenie, można wyróżnić głównie: bezpośrednie oraz pośrednie, bliższe i dalsze, krajowe i międzynarodowe (Bąk, 2022, s. 26), ale za najpopularniejszy podział uznaje się rozróżnienie na mikrootoczenie i makrootoczenie, a także często dodatkowo mezootoczenie. Pojęcia te odnoszą się do przestrzennego, przedmiotowego ujęcia czynników wpływających na funkcjonowanie jednostki (Wach, 2004, s. 424). Pierwsze z nich, zwane bliższym, bezpośrednim bądź konkurencyjnym, umiejscowione jest w sektorze, w którym działa dany podmiot. Do elementów mikrootoczenia zaliczyć można przede wszystkim dostawców, konkurentów, wszelkie podmioty świadczące usługi, jak również klientów, a zatem te elementy środowiska, na które pojedyncze przedsiębiorstwo może wywierać wpływ, prowadzić negocjacje oraz pozostawać w bezpośrednim kontakcie (łączy je wzajemna zależność). Mezootoczenie obejmuje regionalne ujęcie warunków funkcjonowania jednostki. Jest to warstwa pośrednia, w której transformowane są czynniki pochodzące z dalszego otoczenia do najbliższego środowiska jednostki. Najszerszym z wymienionych jest makrootoczenie, w którym wyszczególnić można następujące czynniki (Musiałkiewicz, Kwiatkowski, 2021, s. 105) (rysunek 1):

- demograficzne;
- ekonomiczne;
- społeczno-kulturowe;
- przyrodnicze;
- polityczno-prawne;
- techniczno-technologiczne.

Rysunek 1. Otoczenie przedsiębiorstwa – podział.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Podstawy przedsiębiorczości 2.0*, J. Musiałkiewicz, G. Kwiatkowski, 2021, Warszawa: Wydawnictwo Ekonomik, s. 105

Analizując poszczególne elementy makrootoczenia, czynnikami demograficznymi, które mają wpływ na popyt, a co za tym idzie – na sytuację przedsiębiorstwa, są: liczba ludności, kierunek oraz rozwój migracji, struktura wieku i płci, czy też współczynnik przyrostu naturalnego. Mają one znaczenie zarówno w odniesieniu do strategii działalności państwa, jak również bezpośrednio na warunki funkcjonowania jednostek na rynku. Przykładowo, proces starzenia się, który postępuje w państwach wysoko rozwiniętych może mieć wpływ na istotne ograniczenia produkcji artykułów dla dzieci oraz ludzi młodych na rzecz rozwoju sektorów takich, jak farmaceutyka czy usługi medyczne.

Czynniki naturalne, jako kolejne wydzielone w makrootoczeniu, związane są bezpośrednio z fizycznym środowiskiem, w jakim dana jednostka prowadzi działalność. Istotne są głównie: klimat, ukształtowanie terenu, występowanie złóż oraz surowców naturalnych, jak również minerałów na danym obszarze, położenie geograficzne, jakość powietrza i wody. Dla niektórych branż elementy te nie mają większego znaczenia, jednak dla innych są one wyznacznikiem sukcesu i korzystne położenie geograficzne bądź klimatyczne jest podstawą ich funkcjonowania. Mowa tu przede wszystkim o branżach: turystycznej, hotelarskiej, związanej z odnawialnymi źródłami energii, górnictwie czy rybactwie i rybołówstwie.

Polityczne uwarunkowania dotyczą przepisów prawa, regulujących rozpoczęcie i prowadzenie działalności, a także poziomu podatków i ceł w danym kraju. W kontekście ekonomicznym mowa o wszelkich procesach i zjawiskach, które zachodzą w danej gospodarce i wpływają na siłę nabywczą populacji. Czynniki ekonomiczne, które znacząco wpływają na sytuację jednostki, to m.in.: kurs walut, poziom dochodów społeczeństwa danego kraju, występująca stopa bezrobocia czy ceny niektórych podstawowych surowców. Istotne jest również oprocentowanie kredytów, które w dużej mierze uzależnione jest od stóp ustalanych przez Radę Polityki Pieniężnej, ponieważ to ono stanowi o koszcie pozyskiwania kapitału, z którego korzysta wiele jednostek. Społeczne czynniki z kolei odnoszą się do aspektów takich, jak kultura, poziom wykształcenia, wartości i tradycje, świadomość ekologiczna czy styl życia. Decyzje zakupowe konsumentów zależne są przede wszystkim od charakteru zaspokajanej potrzeby, cech nabywcy, ale również siły wpływu determinant wpływających z otoczenia, która uwarunkowana jest klasą społeczną indywidualnego nabywcy i elementami kulturowymi otaczającymi go (Szczęśniak, 2020, s. 381). Czynniki techniczno-technologicznymi są: dostępność nowych technologii, informatyzacja i komputeryzacja organizacji, możliwości wdrażania innowacji i w dużej mierze poziom nakładów państwa na technologię i badania. Rozwój Internetu czy płatności zbliżeniowych przeniósł możliwości komunikacyjne, produkcyjne, a także marketingowe przedsiębiorstw na nowy poziom. W ocenie funkcjonowania podmiotu wykorzystywana jest często analiza PEST, bazująca na czynnikach opisanych w tym akapicie, która uznawana jest za kluczową dla prosperowania firmy. Jej nazwa wywodzi się właśnie od akronimu angielskich słów: *political* – polityczny, *economical* – ekonomiczny, *social* – społeczny, *technological* – technologiczny (Shabanova i in., 2015, s. 706).

2. Podatek VAT w Polsce

Podatek od towarów i usług wprowadzony został w Polsce dnia 5 lipca 1993 roku, jako następstwo transformacji systemu podatkowego w latach 90. XX wieku. Okres bezpośrednio poprzedzający jego wejście w życie charakteryzował dualizm. Odrębnie obciążany był obrót jednostek należących do sektora gospodarki uspołecznionej oraz nieuspołecznionej. Działo się tak głównie za sprawą względów politycznych, a co za tym idzie – pewnego rodzaju uprzywilejowania. Dlatego też podczas prac nad nim postulowano i starano się zachować równoprawność wszystkich podmiotów gospodarczych. Warto zaznaczyć, że już wtedy dostrzegano zagrożenia, które wynikały z konsumpcyjnego charakteru tej daniny, który potencjalnie mógł powodować skutki inflacyjne, a to w efekcie ograniczenie siły nabywczej. Proponowano obciążenie dochodów, a nie konsumpcji. Wielu ekonomistów podważało również słuszność wprowadzenia podatku VAT pod koniec lat 80. XX wieku, jako argument podając niewystarczającą dojrzałość gospodarki w naszym kraju do przeprowadzania tego typu procesów (Komar, 1988, s. 41-48).

Ustawa z dnia 8 stycznia 1993 roku, która weszła w życie 5 lipca tego samego roku, implikująca podatek od towarów i usług, miała wiele wad. Między 1993 a 2004 rokiem wiele razy została ona nowelizowana. Ewolucja tego dokumentu zakończyła się wraz z momentem wejścia Polski do Unii Europejskiej, kiedy to przyjęto do porządku prawnego przepisy regulacji unijnych i Szóstą Dyrektywę VAT, a prawo podatkowe zostało zharmonizowane. Wszelkie zmiany po tym okresie wiązały się z wieloma trudnościami dla polskich podatników. Panujące dotąd zasady dotyczące transakcji importu i eksportu z podmiotami zagranicznymi przeobraziły się w transakcje wewnątrzspółnotowe.

Rozliczanie ich było czymś nowym. Dodatkowo w 2007 roku, a dokładniej dnia 1 stycznia, w życie weszła Dyrektywa VAT, która miała za zadanie uporządkowanie i podsumowanie niezwykle często modyfikowanej Szóstej Dyrektywy. Doprowadziło to do zmian w zakresie zasad ustalania miejsca świadczenia usług, przepisów regulujących zasady współpracy administracji podatkowych państw członkowskich, a także zwrotu VAT podatnikom spoza UE (Arak i in., 2019, s. 11).

Podatek od towarów i usług jako podatek pośredni skonstruowany jest tak, aby jego ekonomiczny ciężar ponoszony był przez ostatecznego nabywcę. Jego powszechność natomiast ma gwarantować równowagę konkurencyjną, co sprowadza się do tego, że obciążone są nim wszystkie dostawy towarów, a także świadczenie usług na każdym etapie obrotu. Wedle założeń ma on jednak wywierać jak najmniejszy wpływ na ostateczną cenę. Jego podatnikami są osoby prawne, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, takie jak spółka cywilna, jawna bądź partnerska, a także osoby fizyczne, które samodzielnie wykonują działalność gospodarczą wszelkiego rodzaju (Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, art. 15). Uogólniając, z pewnymi wyjątkami są zatem nimi wszyscy uczestnicy profesjonalnego obrotu gospodarczego. Opodatkowaniu podlegają trzy grupy transakcji, które można podzielić według terytorium, na którym dokonywany jest obrót. W odniesieniu do transakcji krajowych wyróżnia się odpłatną dostawę towarów oraz świadczenie usług, import i eksport w odniesieniu do obrotu z zagranicą oraz przy zastosowaniu określonych zasad naliczania wewnątrzwspólnotowe nabycie i dostawa towarów w obrocie wspólnotowym.

Konstrukcja stawek w podatku VAT obecnie jest dość skomplikowana, a jej chronologiczny przebieg przedstawiono poniżej.

Na podstawie ustawy z dnia 11 marca 2004 roku obowiązujące stawki podatku w naszym kraju to: 22% – podstawowa, 7% i 5% – obniżone, a także preferencyjna dla wewnątrzwspólnotowej dostawy towarów i eksportu – 0%. Zgodnie natomiast z art. 146a Ustawy z dnia 26 listopada 2010 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z realizacją ustawy budżetowej od 2011 roku podniesiono 22% stawkę na 23% i 7% na 8% (art. 146a). Zabieg ten został zastosowany w związku z potrzebą przeciwdziałania skutkom kryzysu ekonomicznego i według planu miało to potrwać do 2013 roku (ZPP, 2019, s. 9). Stawki te obowiązują jednak do tej pory i brak jest perspektyw obniżek w najbliższych latach.

W kontekście problematyki ściągłości podatku VAT w Polsce często można spotkać się z pojęciem „luka VAT”, które nie zostało zdefiniowane w prawodawstwie. Termin ten, jak również metodyka obliczania tego zjawiska, są jednak przydatne w celu raportowania, badań i analizy. Jest to różnica między podatkiem, który został rzeczywiście zapłacony, a tym, który zostałby zapłacony w sytuacji, gdyby wszystkie osoby fizyczne, a także prawne zadeklarowały we właściwy sposób swoje czynności i transakcje zgodnie z brzmieniem przepisów, a także intencją prawodawcy (Sarnowski, Selera, 2018, s. 6). Luka podatkowa pozwala na zobrazowanie, na jaką skalę podatnicy nie składają zeznań, jak również nie płacą podatku w wymaganym terminie.

W literaturze wyróżnia się trzy kategorie determinant luki VAT (Szczypińska, 2019, s. 80):

- makroekonomiczne;
- demograficzne;
- instytucjonalne oraz związane z zaufaniem obywateli do państwa.

W ramach pierwszych dwóch z nich głównym czynnikiem jest kondycja gospodarcza kraju. Do czynności dokonywanych przez podmioty, które najczęściej uznaje się za przyczynę takiego stanu rzeczy, można zaliczyć głównie podejmowanie niezarejestrowanej działalności, co powoduje występowanie szarej strefy, a także wyłudzenia podatku w transakcjach wewnątrzspółnotowych. W odniesieniu do państwa natomiast często poruszane w kontekście opisywanego tematu jest niedostosowanie rozwiązań legislacyjnych do panujących standardów rynkowych i gospodarczych, które często podawane jest też jako bariera wejścia przedsiębiorstw na rynek.

3. Narzędzia uszczelniające i konsekwencje ich wprowadzenia

Z dniem 1 marca 2017 roku w naszym kraju, na skutek reformy Służby Celnej, administracji skarbowej i kontroli skarbowej, zaczęła funkcjonować Krajowa Administracja Skarbowa (KAS). Potrzeba utworzenia tego typu organu wynikała z nadmiernej rozbudowy struktury wyżej wymienionych służb, co powodowało utrudnienia w ustaleniu zakresu kompetencyjnego poszczególnych jednostek, a co za tym idzie – przeszkody we właściwym sprawowaniu nadzoru nad podatnikami, płatnikami i importerami. Do podstawowych zadań KAS należy wsparcie podatników, płatników i przedsiębiorców we właściwym wykonywaniu obowiązków zarówno celnych, jak i podatkowych, realizacja dochodów z tytułu podatków, a także opłat i niepodatkowych należności budżetowych i celnych oraz ochrona interesu Skarbu Państwa i obszaru celnego Unii (<https://www.kis.gov.pl/documents/6609173/6751991/broszura+KAS.pdf>, dostęp: 13.04.2024). Ma ona na celu także przeciwdziałanie wszelkim formom prania pieniędzy czy też finansowania terroryzmu, a także nielegalnym praktykom, popełnianiu przestępstw i wykroczeń skarbowych, jak też ściganie ich sprawców. Za określanie kierunków działania i rozwoju tego organu odpowiedzialny jest Minister właściwy ds. finansów. Warto zaznaczyć, że zgodnie z przyjętą strategią na najbliższe lata głównym celem tej jednostki jest wzrost skuteczności w obszarach poboru należności, zarówno podatkowych, jak i niepodatkowych, a jego realizacja według założeń możliwa będzie w głównej mierze przez automatyzację oraz digitalizację usług, jak i dzięki podnoszeniu jakości wielokanałowej obsługi podatników za pomocą nowoczesnych, przyjaznych i bezpiecznych dla nich rozwiązań.

Kolejnym z narzędzi mających wpłynąć na poprawę ściągłości podatku VAT był wprowadzony w 2016 roku tzw. pakiet paliwowy – regulacje mające na celu przeciwdziałanie nielegalnym praktykom w obrocie „towarem wrażliwym”, jakim jest paliwo. Oprócz znaczących uszczupień wpływów do budżetu krajowego nielegalny obrót sprzyjał również rozwojowi zaburzeń konkurencji i negatywnie wpływał na uczciwych przedsiębiorców w wielu branżach. Modyfikacje dotyczyły:

- ustawy o podatku od towarów i usług;
- ustawy o podatku akcyzowym;
- ustawy o zapasach ropy naftowej, produktów naftowych i gazu ziemnego oraz zasadach postępowania w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa paliwowego państwa i zakłóceń na rynku naftowym.

Dotyczyły m.in. momentu zapłaty akcyzy poza procedurą zawieszenia akcyzy – moment powstania obowiązku stał się tożsamy z chwilą przywozu paliwa na teren kraju. Regulacje odnosiły się również do kwestii płatników – podmiotami zobowiązanymi do obliczenia, pobrania i zapłaty podatku określeni zostali prowadzący składy podatkowe,

a także zarejestrowani odbiorcy, którzy rozliczają podatek akcyzowy od transakcji w imieniu innych. Co więcej, zakazano dokonywania WNT poza procedurą zawieszenia poboru akcyzy, których odbiorcami są podmioty trzecie.

Rozszerzeniem i w pewien sposób kontynuacją pakietu paliwowego oraz regulowania obrotu surowcami szczególnie narażonymi na wyłudzenia w ich zakresie był wprowadzony w 2017 roku system SENT (System Elektronicznego Nadzoru Transportu). Polega on na monitorowaniu przez KAS wszystkich transakcji, dotyczących m.in. paliw opałowych, a także innych „towarów wrażliwych”, przewożonych zarówno w transporcie drogowym, jak również kolejowym. Możliwe jest to dzięki usłudze e-Przewóz na Platformie Usług Elektronicznych Skarbowo-Celnych (PUESC), którą prowadzi i administruje szef KAS. W celu poprawienia efektywności i skuteczności kontroli tras wykorzystywane są też dane geolokalizacyjne, wysyłane za pomocą lokalizatorów używających technologie pozycjonowania satelitarnego, a także transmisji danych (SENT-GEO).

Od dnia 13 stycznia 2018 roku w Polsce funkcjonuje też System Teleinformatyczny Izby Rozliczeniowej, który pozwala na przetwarzanie informacji pochodzących od instytucji bankowych oraz SKOK-ów, umożliwiających analizę ryzyka wykorzystania sektora finansowego do wyłudzeń skarbowych. Wymieniane są one w postaci elektronicznej, dzięki czemu KAS może ciągle monitorować niechciane transfery wychodzące poza polski system bankowy. Co więcej, Szef Krajowej Administracji Skarbowej zyskał z wprowadzeniem tego narzędzia pewne uprawnienia, takie jak blokada rachunku podmiotu podejrzanego o dopuszczenie się przestępstwa lub wykroczenia. Wcześniej zobowiązane do rozpoznawania podejrzanych transakcji, a także zapobiegania przestępstwom były instytucje finansowe, jednak ich działania okazały się nieefektywne.

Od dnia 1 lipca 2018 roku wcielony w życie został mechanizm podzielonej płatności, zwany również *split payment*. Stosuje się go wyłącznie do obrotu w walucie polskiej na rzecz innych podatników. Polega na rozdzieleniu dokonywanej bezgotówkowo płatności za fakturę na dwie części. Bezpośrednio na rachunek bankowy kontrahenta trafia kwota netto wskazana na fakturze, a wartość podatku VAT wpłacana jest na specjalny rachunek bankowy dostawcy. Nie wymaga to jednak dokonywania dwóch osobnych transakcji, a odbywa się za pomocą specjalnych przelewów zaprojektowanych na potrzeby tego narzędzia – tzw. komunikatów przelewu. Następuje to w sposób automatyczny. Stosowanie tego typu rozwiązania w naszym kraju jest dobrowolne. Obowiązkowo uregulowane w ten sposób muszą zostać wyłącznie faktury, których wartość brutto przekracza 15 000 zł, a zakup dotyczy usług bądź towarów „wrażliwych”, takich jak usługi budowlane, części i akcesoria do pojazdów silnikowych, paliwo czy metale szlachetne (Załącznik nr 15 do Ustawy z dnia 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług). Co więcej, jeżeli jedna ze stron transakcji nie jest czynnym podatnikiem VAT, obowiązek ten wygasa.

Narzędziem, które dotyczyło największej grupy podatników, jest Jednolity Plik Kontrolny. Przedsiębiorcy zostali zobowiązani do przesyłania plików związanych z ich działalnością, o określonej strukturze, celem analizy bez wezwania w ustalonych terminach. Dodatkowo organy podatkowe mają prawo do żądania udostępnienia JPK w trakcie prowadzonych kontroli podatkowych oraz kontroli krzyżowych. Analizie poddane mogą zostać szeroko rozumiane księgi lub ich części, jak również dowody księgowe, m.in. księgi rachunkowe, podatkowe księgi przychodów i rozchodów czy wszelkie ewidencje oraz rejestry podatkowe. Wdrożenie tego rozwiązania odbywało się stopniowo – najpierw

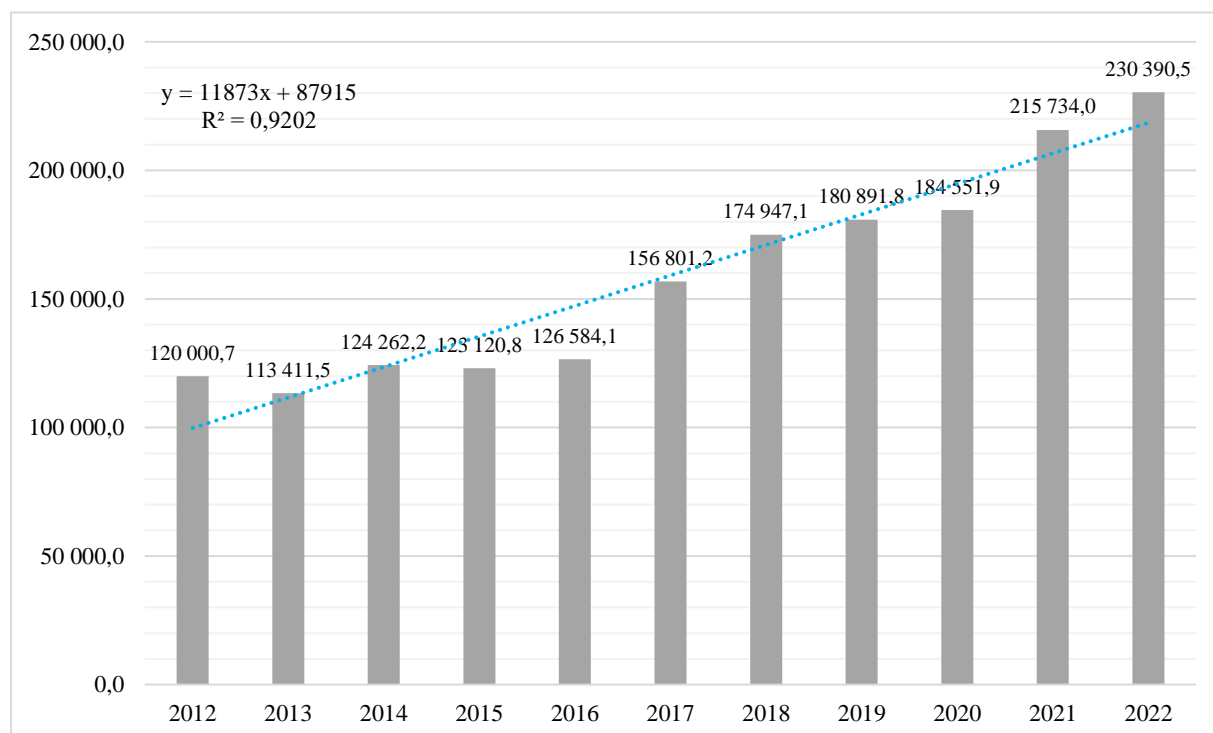

zobowiązani do raportowania zostali duzi przedsiębiorcy (zgodnie z klasyfikacją zawartą w ustawie o swobodzie działalności gospodarczej), od 1 stycznia 2017 roku rozszerzono listę podmiotów wysyłających JPK o małe i średnie firmy, a od 1 stycznia 2018 roku o mikroprzedsiębiorców. W skład takiego dokumentu, zgodnie z wymaganiami, wchodzi:

- Struktura 1 – JPK_KR; dane z ksiąg rachunkowych;
- Struktura 2 – JPK_WB; dane z wyciągów bankowych;
- Struktura 3 – JPK_MAG; dane z magazynów;
- Struktura 4 – JPK_VAT/JPK_V7; dane z ewidencji zakupu i sprzedaży VAT, JPK_VAT obowiązywał do września 2020, obecnie wykorzystywany wyłącznie do celów korekty wcześniej złożonych plików, został zastąpiony wraz z deklaracją VAT7 przez JPK_V7;
- Struktura 5 – JPK_FA; dane o fakturach VAT;
- Struktura 6 – JPK_PKPIR; dane z podatkowej księgi przychodów i rozchodów;
- Struktura 7 – JPK_EWP; dane z ewidencji przychodów (<https://www.infakt.pl/jednolity-plik-kontrolny-co-to-jest-i-jakie-plyna-z-niego-korzysci/>, dostęp: 15.04.2024).

Stosowanie tego rozwiązania nie tylko sprzyja efektywności i szybkości działań organów podatkowych, ale również jest korzystne z punktu widzenia przedsiębiorców. Przyczynia się bowiem do skrócenia czasu i zmniejszenia kosztów kontroli. Daje też narzędzie pozwalające na ocenę działalności działów księgowych oraz rzetelności kontrahentów, z którymi prowadzone są transakcje.

Wyżej wymienione narzędzia, jak też wiele innych działań rządu, pozwoliły na zwiększenie wpływów z tytułu podatku od towarów i usług, co ukazuje wykres 1.

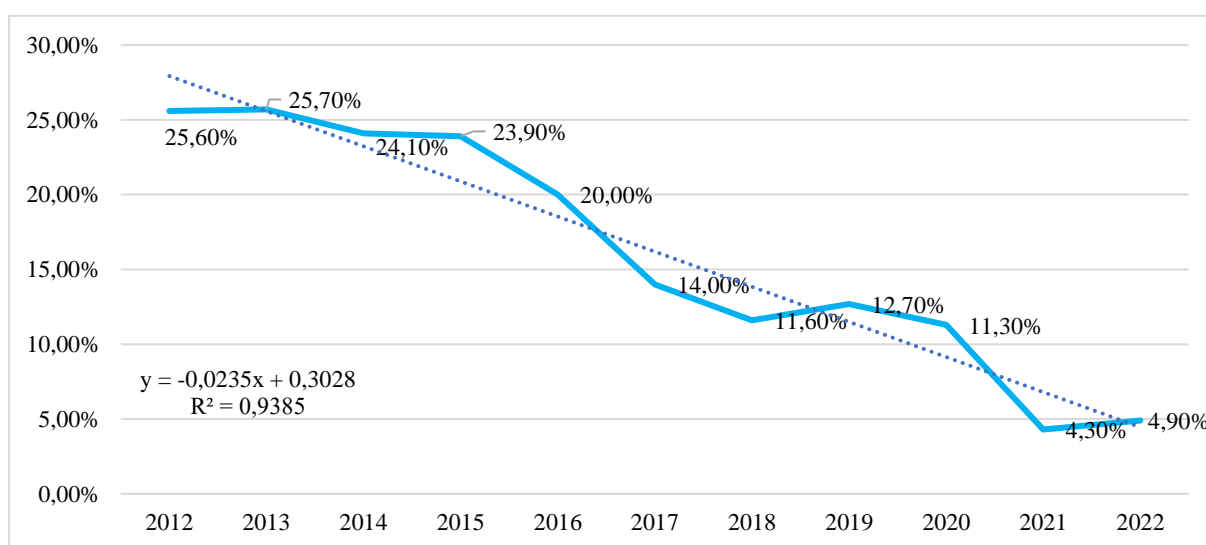
Wykres 1. Dochody podatkowe z tytułu VAT 2012-2022 w mln zł.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Rocznych wskaźników makroekonomicznych (<https://stat.gov.pl/>, dostęp: 16.04.2024).

Obserwując zawartą na wykresie 1 linię trendu, zauważyć można, że roczne wpływy do budżetu państwa z tytułu podatku VAT wykazywały tendencję wzrostową. Funkcja trendu ma postać $y = 11873x + 87915$, co informuje o tym, że z roku na rok dochody rosły średnio o 11 873 mln zł. Teoretyczne dochody w 2011 roku wynosiły 87 915 mln zł. Wyznaczając na podstawie tej funkcji prognozę na następne 3 lata, można przewidzieć, że w 2023 roku powinny one wynieść 242 264 mln zł, a w kolejnych latach odpowiednio: 254 137 mln zł (2024) i 266 010 mln zł (2025). Współczynnik determinacji R^2 wynosi 0,9202 – jest on bliski 1, co świadczy o dokładnym dopasowaniu funkcji regresji do danych empirycznych. Warto zaznaczyć, że na przestrzeni badanego okresu wpływy z podatku od towarów i usług wzrosły niemal dwukrotnie. Najniższe z nich zanotowano w 2013 roku (113 411,5 mln zł), a najwyższe w 2022 (230 390,5 mln zł). Największe skokowe przyrosty można zauważyć pomiędzy 2016 a 2017 rokiem (30 217,1 mln zł) i między 2020 a 2021 rokiem (31 182,1 mln zł).

Zjawisko uszczelniania jest ściśle powiązane wielkością luki w podatku od towarów i usług. Skala działań rządu jest negatywnie skorelowana z jej wartościami. Warto zaznaczyć, że luka ta jest spowodowana głównie wyłudzeniami, jak również unikaniem opodatkowania i procesami uchylania się od obowiązków przez podatników. W praktyce gospodarczej przedsiębiorcy dokonują takich czynności, jak nieujawnianie niektórych transakcji, deklarowanie dochodu w nieprawidłowej wysokości czy też w poprawnej, lecz nie dokonując zapłaty należnego z tego tytułu podatku na rachunek odpowiednich organów administracji skarbowej. Zmniejszanie się luki oznacza w teorii ograniczenie tych zjawisk w gospodarce. Do określenia jej poziomu stosowane są dwie metody: odgórna – w odniesieniu do której wykorzystywane są agregaty makroekonomiczne oraz oddolna – oparta na danych mikroekonomicznych (Jamróży, Łożykowski, 2020, s. 98-99).

Na wykresie 2 przedstawiono zmiany luki VAT jako % VTTL (VAT Total Tax Liability), czyli bazując na danych dotyczących tego, w jakiej wysokości zostali obciążeni tą daniną ostateczni konsumenci dóbr i usług. Dane oparte są na stosowanej m.in. przez Komisję Europejską metodzie rozbieżności.

Wykres 2. Luka VAT wyrażona jako % VTTL w latach 2012-2022 w Polsce.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z „Raport na temat wielkości luki podatkowej w podatku VAT w Polsce w latach 2004-2017” (MF Opracowania i Analizy), dla lat 2018-2020 kolejne raporty „VAT GAP in EU”, dla lat 2021-2022 szacunki MF.

Na przestrzeni badanego okresu 2012-2022 luka VAT znacznie zmalała. Rozstęp dla tych 10 lat wynosi aż 20,7 punktów procentowych. Największa dynamika zanotowana została, podobnie jak w przypadku dochodów, pomiędzy 2017 a 2016 rokiem (6 p.p.) oraz 2021 a 2020 rokiem (7 p.p.). Żaden inny kraj Europy nie odnotował tak dynamicznego zmniejszenia się jej poziomu. Funkcja trendu ma postać $y = -0,0235x + 0,3028$, luka malała więc średnio z roku na rok o 2,35 p.p. Na tej podstawie można zakładać, że w 2023 roku wyniesie ona 2,08%, a od 2024 roku zostanie wyeliminowana całkowicie. Podobnie jak w przypadku analizy dochodów podatkowych, R^2 było bliskie 1 (0,9385), prosta regresji jest więc bardzo dobrze dopasowana do danych.

W celu wykazania zależności pomiędzy dochodami podatkowymi z tytułu VAT a luką w tej daninie, zbadano współczynnik korelacji liniowej Pearsona. Jego wartość na poziomie -0,978 pozwala stwierdzić, że związek korelacyjny jest bardzo silny. Wraz ze wzrostem dochodów, luka VAT maleje.

Powyższe dane wskazują na pozytywne oddziaływanie na gospodarkę wprowadzonych w ostatnich latach narzędzi i rozwiązań. Potwierdzają one także poprawę ścigalności i stopniową eliminację patologii występujących w obrębie tego podatku.

4. Wpływ działań rządu na warunki prowadzenia działalności gospodarczej

Wprowadzenie nowych rozwiązań miało nie tylko pozytywne skutki dla gospodarki naszego kraju, ale też dla przedsiębiorców. Zyskali oni wsparcie organów podatkowych i łatwy dostęp do informacji, który nie istniał dotąd w podobnej postaci.

Warto zaznaczyć, że według danych udostępnianych przez Krajową Informację Skarbową w 2022 roku, odebrano 1 856 250 połączeń telefonicznych na infolinii KIS, tj. największą ilość od 2015 roku, kiedy to ich liczba wyniosła 1 804 141. W 2023 roku było ich aż 1 906 868, czyli od kilku lat liczba ta ciągle wzrasta. W 2022 roku pracownicy organów KIS udzielili odpowiedzi na 98 168 pytań kierowanych drogą mailową, z których znaczna część, ok. 20%, dotyczyła podatku VAT.

Rozwój nowych technologii i digitalizacja usług oferowanych przez podmioty Krajowej Administracji Skarbowej spowodowały, że w ramach oferowanych przez nie usług przedsiębiorcy mogą uzyskać wszelkie potrzebne informacje i wsparcie za pomocą nowoczesnych aplikacji, takich jak np. Webchat, czyli czat z wirtualnym konsultantem. W ten sposób można uzyskać odpowiedzi na zadane pytania związane z prowadzeniem działalności, podatkiem dochodowym od osób fizycznych czy właśnie podatkiem VAT. Dane z 2022 roku stanowią, że przeprowadzono za jego pomocą 67 891 rozmów, tj. o 22 314 więcej niż w 2021 roku, co wskazuje na szybki rozwój i wysoką funkcjonalność tego typu rozwiązań. Do KIS w 2022 roku wpłynęło także 30 376 wniosków o wydanie interpretacji indywidualnych (<https://www.kis.gov.pl/documents/6609173/6735367/Informacja+o+dzia%C5%82alno%C5%9Bci+Krajowej+Informacji+Skarbowej+w+2022+roku>, dostęp: 17.04.2024). Wielu podatników zatem korzysta z tego typu rozwiązań, co jest zjawiskiem bardzo pozytywnym.

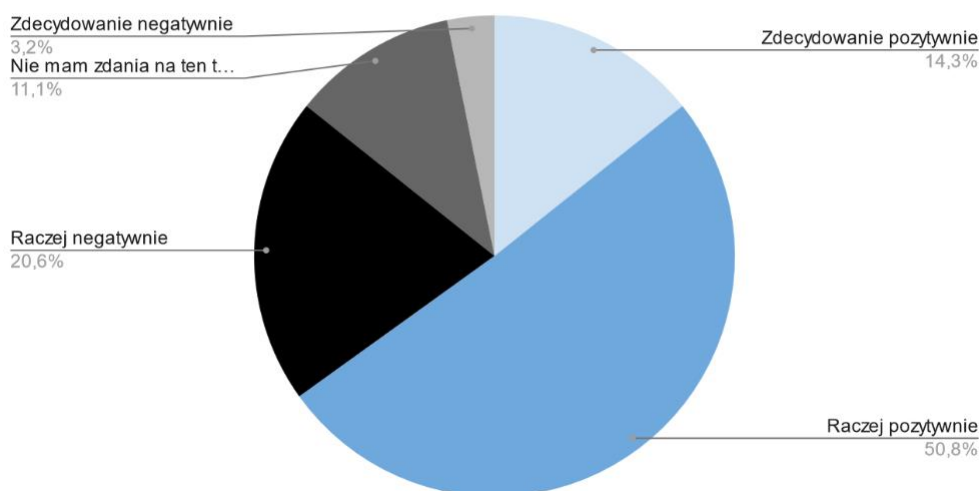
W celu weryfikacji przyjętej hipotezy badawczej przeprowadzono badanie ankietowe, któremu poddana została grupa 70 przedsiębiorców i osób zarządzających biznesem głównie z województwa małopolskiego, reprezentujących różne branże, przede wszystkim gastronomiczną, budowlaną, handlową oraz hotelarską. Zbiór ich stanowili:

- 71,4% kobiet (50) oraz 28,6% mężczyzn (20);
- większość – 60% – osób w wieku 25-40 lat, kolejno 27,1% w wieku 41-55 lat;
- 62,9% respondentów posiadała wykształcenie wyższe, a 31,4% średnie;
- mieszkańcy miast powyżej 500 tys. mieszkańców stanowili 24,3% badanych, miast od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców – 12,9%, miast do 100 tys. mieszkańców – 18,6%, wsi – 24,3%.

Badania przeprowadzono przy użyciu autorskiego kwestionariusza ankiety, skonstruowanego w dużej mierze z wykorzystaniem 5-stopniowej skali Likerta, w którym znajdowało się 8 pytań zasadniczych i 4 pytania metryczkowe.

Pierwsza z badanych kwestii dotyczyła ogólnej oceny wprowadzonych przez rząd rozwiązań.

Jak ocenia Pani/Pan efekty wprowadzenia narzędzi uszczelniających w Polsce? (kasy online/wirtualne, pliki JPK, system STIR, SENT itd.)

Wykres 3. Ocena efektów wprowadzonych narzędzi uszczelniających.

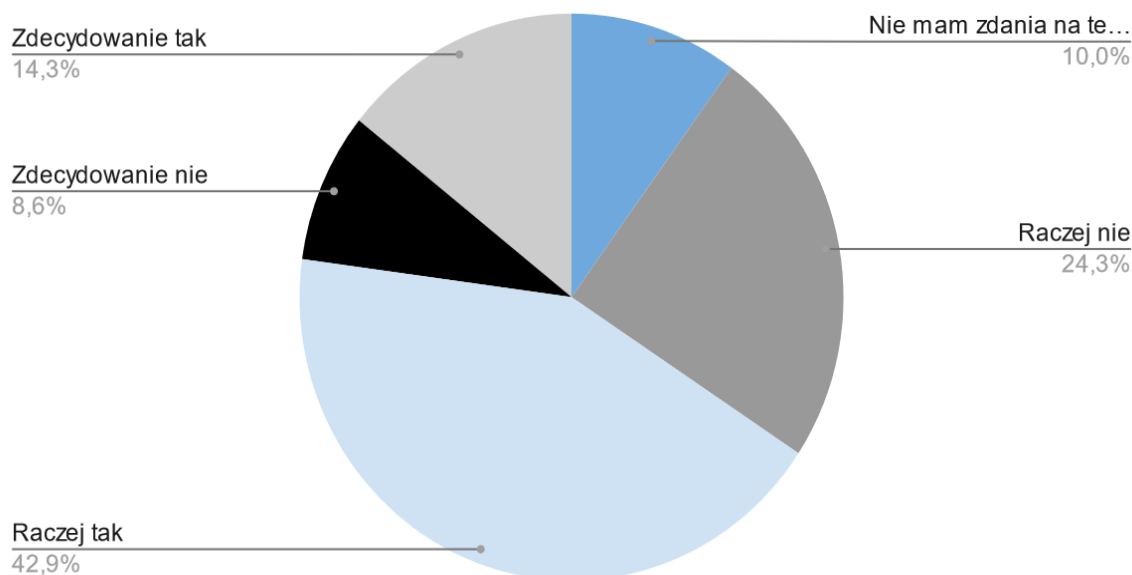
Źródło: opracowanie własne.

Analizując opinie przedsiębiorców odnoszące się do efektów wdrożenia narzędzi uszczelniających, zauważa się, że pozytywnej odpowiedzi udzieliło 65,1% ankietowanych. 50,8% wybrało odpowiedź „raczej pozytywnie”, a 14,3% „zdecydowanie pozytywnie”. 11,1% nie posiadało jednoznacznego zdania na ten temat, natomiast negatywną opinię wyraziło 23,8%, z tym że „zdecydowanie negatywnie” wybrało jedynie 3,2% badanych. Średnia ocena obliczona w ten sposób, że poszczególnym odpowiedziom przyznane zostały wartości punktowe: zdecydowanie pozytywnie – 5 pkt., raczej pozytywnie – 4 pkt., nie mam zdania na ten temat – 3 pkt., raczej negatywnie – 2 pkt., zdecydowanie negatywnie – 1 pkt. dla tego pytania wynosi 3,56, co wskazuje na umiarkowanie pozytywną opinię ankietowanych w tym zakresie.

Kolejny poruszony problem bardziej szczegółowo odnosił się do konsekwencji wcielonych w życie w ostatnich latach rozwiązań. Jednym z założeń uszczelniania podatku VAT jest bowiem eliminacja nieuczciwej konkurencji poprzez ściganie podmiotów nieuiszczających zobowiązań podatkowych. Powszechność opodatkowania ma bowiem zapewniać równowagę w tym zakresie, ujednoczyć sytuację przedsiębiorców tak, aby ci

z nich, którzy nie wypełniają rzetelnie oraz prawidłowo swoich powinności, nie mieli uprzywilejowanej pozycji względem uczciwych podatników dokonujących tych czynności. W związku z tym przedsiębiorcy wypowiedzieli się na temat poprawy warunków uczciwej konkurencji na rynku, na którym funkcjonują, po wprowadzeniu w ostatnich latach znacznych zmian przez rząd, co przedstawione zostało na wykresie 4.

Czy według Pani/Pana wprowadzone w ostatnich latach rozwiązania przez rząd sprzyjają funkcjonowaniu uczciwej konkurencji na rynku na którym ulokowane jest Pani/Pana przedsiębiorstwo?

Wykres 4. Ocena poprawy warunków na rynku.

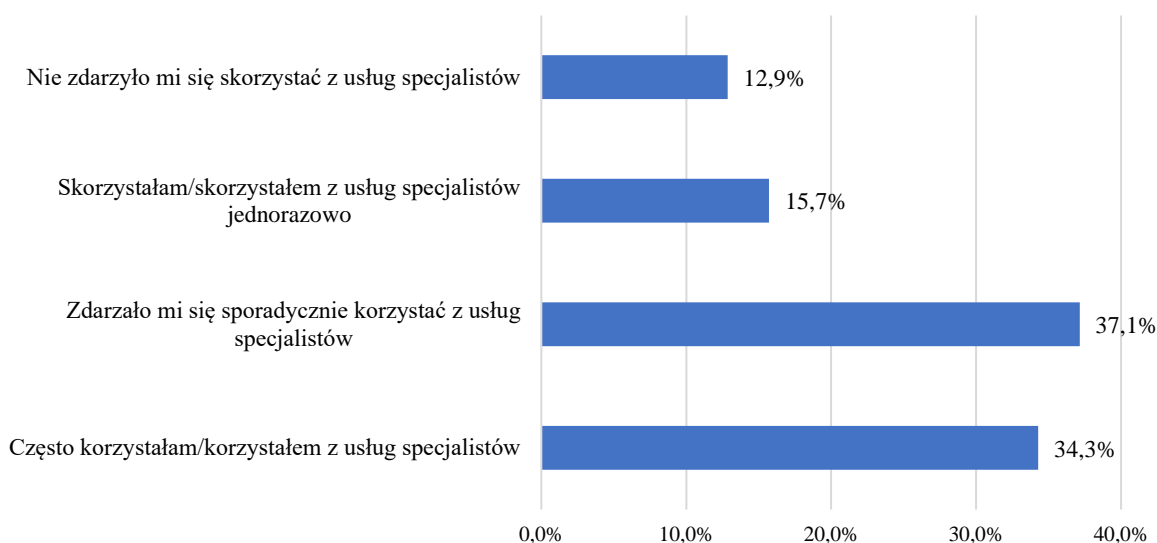
Źródło: opracowanie własne.

W tej kwestii nieco mniej osób wypowiedziało się pozytywnie: zdecydowanie tak – 14,3% i raczej tak – 42,9%, co łącznie daje nieco ponad połowę (57,2%) respondentów, którzy udzielili twierdzącej odpowiedzi. Za zdecydowanie niesprzyjające funkcjonowaniu uczciwej konkurencji rozwiązania wprowadzone w ostatnich latach uznało 8,6% przedsiębiorców, a 24,3% wybrało „raczej nie”. 10% osób wybrało opcję „Nie mam zdania na ten temat”. Średnia ocena wyniosła 3,3 pkt.

Kolejny badany aspekt dotyczył korzystania z usług świadczonych przez Krajową Informację Skarbową, takich jak: infolinia podatkowa i celna, kontakt przez stronę podatki.gov.pl. Aż 62,9% ankietowanych (44 osoby) wypowiedziało się pozytywnie w tym temacie, wskazując, że zdarzyło im się od 2017 roku korzystać z tego typu rozwiązań oferowanych przez KIS.

Zbadano też, czy w związku z dynamicznymi zmianami przepisów respondenci w ostatnich latach korzystali z usług specjalistów, takich jak: doradcy podatkowi, prawnicy czy wyspecjalizowani księgowi. Twierdzące odpowiedzi w tym zakresie mogłyby wskazywać na wyższy poziom skomplikowania implikacji rozwiązań wprowadzanych przez rząd niż możliwy do samodzielnego zrealizowania przez większość polskich przedsiębiorców. Struktura odpowiedzi przedstawiona została na wykresie 5.

Czy w związku z wprowadzonymi w ostatnich latach zmianami dotyczącymi podatku VAT zdarzyło się Pani/Panu skorzystać z usług specjalistów? (doradców podatkowych, prawników, wyspecjalizowanych księgowych)

Wykres 5. Częstość korzystania z usług specjalistów.

Źródło: opracowanie własne.

Jedynie 12,9% osób wybrało opcję „Nie zdarzyło mi się skorzystać z usług specjalistów”. Aż 87,1% z nich zwróciło się z prośbą o wsparcie do osób zajmujących się tematyką podatkową, a dla 71,4% z nich nie był to kontakt jednorazowy. 34,3% respondentów określiło kontakty ze specjalistami jako częste.

Z uwagi na ten fakt w formularzu znalazło się również pytanie uwzględniające opinię na temat zawłości przepisów podatkowych w naszym kraju. Sformułowane zostało ono w następujący sposób: „Czy dokonując ogólnej oceny uważa Pani/Pan, że przepisy prawne związane z podatkiem VAT w ostatnich latach w Polsce są bardziej skomplikowane i trudne do wcielenia w życie z perspektywy prowadzonej działalności gospodarczej?”. Uzyskało ono najwyższą średnią liczbę punktów – 4,11, a w tym przypadku odpowiedź pozytywna oznaczała większe skomplikowanie regulacji w ostatnich latach. Prawie połowa ankietowanych (48,6%) udzieliła odpowiedzi „zdecydowanie tak”, a 30% „raczej tak”.

Powyższe dane wskazują, że pomimo znaczących zmian i konieczności ciągłego dostosowania do nowego otoczenia podatkowego, przedsiębiorcy wciąż oceniają rezultaty działań rządu w sposób pozytywny.

Podsumowanie

Podatek VAT – jako jedno z najważniejszych źródeł dochodów podatkowych w naszym kraju – od lat jest przedmiotem wielu ożywionych dyskusji oraz ciągłych prac mających na celu zwiększenie wpływów z jego tytułu. W wielu krajach, podobnie jak w Polsce, organy podatkowe napotykają trudności, gdyż w związku z jego powszechnością pojawiają się coraz to nowsze i bardziej zaawansowane metody uchylania się oraz unikania przez podatników obowiązków podatkowych w zakresie podatku od towarów i usług.

Chociaż wprowadzone w ostatnich latach narzędzia, mechanizmy i permanentnie przeprowadzane prace legislacyjne mogą wydawać się uciążliwe dla przedsiębiorców, to są one konieczne, przede wszystkim celem zabezpieczenia (jakże istotnego) źródła finansowania wielu przedsięwzięć i działalności instytucji publicznych. Ma to również zapewnić jak najlepsze i sprawiedliwe warunki funkcjonowania jednostek na rynku. Przeprowadzone badania dowiodły, że pozytywne efekty działań uszczelniających są widoczne w polskiej gospodarce. Oprócz bezpośrednich korzyści w postaci zwiększonych wpływów do budżetu czy zmniejszaniu się luki VAT wprowadzone rozwiązania pozwoliły m.in. na rozwój digitalizacji usług oferowanych przez organy administracji.

Weryfikując pozytywnie przyjętą hipotezę badawczą, a tym samym realizując cel artykułu, stwierdza się, że zarówno w bezpośredniej ocenie przedsiębiorców, wyrażonej w przeprowadzonym badaniu ankietowym, jak też analizie źródeł pierwotnych i wtórnych, że działania rządu w latach 2012-2022 pozytywnie wpłynęły na sytuację gospodarczą i na warunki prowadzenia działalności w Polsce. Analiza danych makroekonomicznych, a zwłaszcza skokowe przyrosty dochodów z VAT w okresie wzmoczonych prac wskazują bowiem, że przestępstwa na większą skalę zostały w dużej mierze wyeliminowane. Budżet państwa nie jest uszczuplany, a przedsiębiorcy mogą funkcjonować w warunkach sprawiedliwej konkurencji. Ceny surowców, które wpływają na wiele branż, takich jak paliwo, nie są sztucznie modelowane, a ponadto prowadzący biznes mają ciągły dostęp do informacji i wsparcia ze strony organów podatkowych.

W niniejszym artykule badania oparte są na danych dostępnych publicznie, lecz problematyka wydaje się być znacznie szersza. Wiele metod ukrywania dochodów i oszustw w zakresie podatku VAT nie zostało wciąż rozpracowanych przez organy podatkowe. Wyniki niniejszej analizy mogą posłużyć zatem jako punkt wyjścia do dalszych rozważań i procesu opracowywania narzędzi wpływających na poprawę ściągalności podatku VAT w Polsce. Pokazują one bowiem, że w przyszłości należałoby skoncentrować aktywność w tym zakresie na mniejszych podmiotach. Opinie przedsiębiorców zwracają też uwagę na potrzebę szerszej działalności informacyjnej w odniesieniu do wprowadzanych zmian oraz wspierającej wypełnianie obowiązków. Choć przeprowadzone badania pierwotne nie obejmują pełnej ich zbiorowości, co traktuje się jako ograniczenie w procesie badania własnego, to prezentują pewien obraz w tym zakresie i mogą stanowić inspirację dla pełniejszych badań.

Bibliografia

- Arak, P., Michalski, K., Piechula, T., Samowski, J., Selera, P. (2019). Krótka historia VAT w Polsce. *Policy Paper*, 3.
- Bąk, M. (2011). Ekonomiczne czynniki otoczenia przedsiębiorstwa a składniki majątku niewidzialnego. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 668, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 41.
- Farida, I., Setiawan, D. (2022). Business Strategies and Competitive Advantage: The Role of Performance and Innovation. *J. Open Innov. Technol. Mark. Complex.*, 8(3).
- Jamroży, M., Łożykowski, A. (2020). Bilans zysków i kosztów działań uszczelniający polski system podatkowy w latach 2015-2019. *Studia BAS*, 4(64).

- Komar, A. (1988). Problematyka podatku od wartości dodanej. *Czasopismo Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 1(1), 41-48.
- Musiałkiewicz, J., Kwiatkowski, G. (2021). *Podstawy przedsiębiorczości 2.0*. Warszawa: Wydawnictwo Ekonomik.
- Odzimek, T. (2020). Podatek VAT narzędziem systemu prawnego wpływającym na zarządzanie organizacją. W: *Społeczne, psychologiczne i prawne uwarunkowania zarządzania współczesną organizacją. Wybrane zagadnienia. Część 2*. Częstochowa: Wydawnictwo Politechnika Częstochowska.
- Sarnowski, J., Selera, P. (2018). *Zmniejszenie luki VAT w Polsce w latach 2016-2017*. Warszawa: Wydawca Polski Instytut Ekonomiczny.
- Shabanova, L.B., Ismagilova, G.N., Salimov, L.N., Akhmadeev, M.G. (2015). PEST – Analysis and SWOT – Analysis as the Most Important Tools to Strengthen the Competitive Advantages of Commercial Enterprises. *Mediterranean Journal of Social Sciences*.
- Stoner, J.A.F., Freeman, E.R., Gilbert, D.R. (2001). *Kierowanie*. Warszawa: Wydawnictwo PWE.
- Szcześniak, M. (2020). Proces decyzyjny konsumenta na rynku. *Zeszyty Naukowe Polski Uniwersytet Na Obczyźnie, Seria trzecia*, 8.
- Szczypińska, A. (2018). Luka VAT w UE. *MF Working Paper Series*, 28.
- Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2004 r., Nr 54, poz. 535).
- Ustawa z dnia 26 listopada 2010 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z realizacją ustawy budżetowej (Dz.U. z 2010 r., Nr 238, poz. 1578, Nr 257, poz. 1726).
- Wach, K. (2004). Istota otoczenia regionalnego w funkcjonowaniu małych i średnich przedsiębiorstw. *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*, 1023.
- Związek Przedsiębiorców i Pracodawców. (2019). *Niejednoznacznie uregulowane stawki VAT a zasada bezpieczeństwa finansowego*. Warszawa.

<https://stat.gov.pl/>.

<https://www.infakt.pl/jednolity-plik-kontrolny-co-to-jest-i-jakie-plyna-z-niego-korzysci/>.

<https://www.kis.gov.pl/documents/6609173/6735367/Informacja+o+dzia%C5%82alno%C5%9Bci+Krajowej+Informacji+Skarbowej+w+2022+roku>.

<https://www.kis.gov.pl/documents/6609173/6751991/broszura+KAS.pdf>.